

19. ASRIN BAŞLARINDA KAYSERİ'DE AİLELERİN SOSYAL VE EKONOMİK DURUMU ÜZERİNE BAZI GÖZLEMLER

Said ÖZTÜRK

İç Anadolu'nun merkezinde bulunan Kayseri, tarihten gelen izleri yoğun olarak üzerinde taşıyan bir kentimizdir. Coğrafi konumun getirdiği elverişli durum Kayseri'nin sosyo ekonomik gelişiminde etkin bir rol oynar. Asur ticaret kolonisinin merkezi şehre 20 km. mesafede bulunuyordu. Şehir, tarihin bilinen en önemli İpek Yolu üzerinde idi. Kervan ticaretinin önemli uğrak yerlerinden birisi olan Kayseri'de büyük çaplı pazar yerleri ve ticaret hanları kurulmuştu. Seyyahların mamur olarak nitelediği Kayseri'de deri sanayi özellikle revaç bulmuştu. Deri işletmeciliğinin ana merkezlerinden birisi durumuna gelmişti. Bilhassa sarı sahtiyanın şöhretinden gerek Evliya Çelebi ve gerekse Katip Çelebi bahsederler. 19. asırda şehirde ticari faaliyet artarak devam eder. Şehirde dokumacılık, halıcılık, dericilik, bakırcılık yapıldı. Şehrin civarında çıkarılan güherçile tasfiye edildikten sonra İstanbul'da Tophane'ye gönderilirdi. 1843'de güherçile fabrikası kurulmuş 1846'da bir yenisi daha eklenmiş idi¹.

Selçuklu ve Osmanlı asırlarında olduğu gibi bu gün de sınai ve ticari yönü ağır basan bu Anadolu kentinin 19. yüzyılda bazı yönlerine dikkat çekmek istiyoruz. Tereke defterlerinden kısmi bir inceleme sonucu aile nüfusu, ailelerin servetleri, servetin oluşum tarzı, servetin dağılımı gibi konulara yer vereceğiz.

Kaynakların özellikleri

Tarihi Anadolu'nun sosyal ve ekonomik hayatını dinamik bir şekilde bugüne ulaştıran kaynaklar arasında dönemin kadıları tarafından tutulan Şer'iyecilleri önemli bir yere sahiptir.

Şer'iyecilleri günlük hayatın bir aynası olarak fonksiyon icra etmektedir. Hayatın içinden gelmektedir. Pratik dünyanın meselelerini bir

¹ Besim Darkot, "Kayseri", İslam Ansiklopedisi, C.6, s.486; Mehmet İnbas, XVI. Y.Y. Başlarında Kayseri, Kayseri 1992, s. 69 vd.; P. Tuğlaci, Osmanlı Şehirleri, İstanbul 1985, s. 207.

kronoloji içerisinde bizlere sunmaktadır. Toplumun dertlerini, sevinçlerini, acılarını, insanların birbirleriyle olan münasebetlerini, ticari mübadeleyi ve bu mübadeleye konu olan malları, fiyatları, ticari üsulleri, bölgesel, ulusal ve dış âlem ürünlerini ve daha nice konuları yakalamak mümkündür.

Osmanlı ailesi üzerine araştırmalar için de önemli bir yeri vardır Şer'iye sicillerinin. Evlilik, boşanma, mihr, miras, aile nüfusunun nicelik ve niteliği, çok evlilik, çocuk sayısı vb. konularda zengin malzemeler sunmaktadır.

Şer'iyeye Sicilleri içerisinde önemli bir yekuna sahip olan tereke defterleri esas olarak miras ve mirastan doğan meseleler üzerine düzenlenen defter koleksiyonlarıdır. Bu defterler üzerinde ülkemizde ve dışarda araştırmalar yapılmakta ve elde edilen bilimsel sonuçlar açıklanmaktadır.

Tereke defterleri aile düzeyinde nüfus, servetin oluşumu ve dağılımı, miras dağılımında pay sahipleri, mirasa konu malların analizi, borç, vasiyet, mihr, alacak, emtia fiyatları gibi konulara aydınlık getirmektedir.

Aile Nüfusu:

Osmanlı aile nüfusunun nitelik ve nicelik yönünden incelenmesinde tereke kayıtları kesin doğruluğu olan tarihi belgelerdir. Çünkü aile nüfusu, ailenin niteliği ve niceliği konularında bilginin verilmesinde hukuki zorunluluk vardır. Vefat eden kimsenin geride kalan karısı veya kocası, çocukları, annesi, babası, kız ve erkek kardeşi ve eş sayısı konularında kesin bilginin bulunması gerekmektedir. Ayrıca vefat eden erkeğin ünvan ve görevi, Osmanlı toplumunda önemli bir yeri olan ve evlâd-ı Resul olduğunu belirten "Seyyid" ünvanı ile hacca gidenler için kullanılan "el-Hac" ünvanına sahip olup olmadığı, kadının da aynı şekilde "Seyyide" ve "el-Hâce" ünvanı olup olmadığı kaydedilmektedir.

Bu çerçevede yaptığımız inceleme 19. yüzyıla ait (1820-22) Kayseri'nin 191 numaralı Şer'iyeye Sicili içerisinde bulunan tereke kayıtlarından 13 ailenin durumunu ele almaktadır². Bu 13 kişiden ikisi ticari ve başka nedenlerle Kayseri'de misafir bulunmaktadır. Dolayısıyla bu iki kişinin aileleriyle ilgili bilgiler bulunmamaktadır. Derlediğimiz bilgilere göre aile nüfusu ile ilgili şu sonuçlara ulaşılmaktadır;

² Kayseri'nin 191 No'lu Şer'iyeye sicili İlyas Gölhan tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanmıştır.

Tereke sahipleri içerisinde biri dışında diğerleri erkektir. Eş durumları belli olan erkekler içerisinde iki eşli bir kişi bulunuyor. Diğerleri tek eşlidir.

Bilindiği gibi, Osmanlı aile hukukunun çerçevesini İslam hukuku çizer. Bir erkeğin dörde kadar evlenebilme müsadesi verilmekle beraber, bu durum istisnai özellikler taşır. Tarihi gelişim içerisinde İslam toplumlarında tek eşlilik hakimdir. Osmanlı ailesiyle ilgili yapılan çalışmalar da bunu teyit etmektedir. İstanbul, Edirne, Bursa, Ankara, Tokat, Halep, Şam gibi şehirlerin aile yapılarıyla ilgili yapılan çalışmalarda birden fazla evliliğin oranı % 5-12'yi geçmemektedir. Osmanlı demografi araştırmalarından tanıdığımız Cem Behar ile Alan Duben'in 1880-1940 yıllarını kapsayan "İstanbul Hâneleri" (İletişim Yay. 1996) adlı eserde de bu istisnai özelliğin devam ettiği tesbiti yapılmaktadır.

Osmanlı toplumu içerisinde kişileri çok evliliğe iten sebepler kadını istismar üzerine kurulu gayri ahlakî gerekçelere dayanmamaktadır. En başta çocuk sahibi olma mazereti kişileri ikinci evliliğe iten sebeplerdendir. Osmanlı tıbbi muasırlarına göre oldukça gelişmiş olduğunu tıp tarihi araştırmaları göstermekle birlikte çağdaş dünyamızın gelişmiş sağlık sektörünün varlığından yoksun çağlarda ailelerin çocuk sahibi olmalarını engelleyen kadından veya erkekten kaynaklanan hastalık ve rahatsızlıkların önüne de geçildiği söylenemez. Dolayısıyla bu gün kadın veya erkekten kaynaklanan hastalıklara tıbbi müdahaleler yapılarak aileler çocuk sahibi yapılırken, Osmanlı çağlarında çocuk sahibi olmak isteyen bir erkeğin bir çıkış yolu olması itibarıyla ikinci evliliğe müracaat ettiği söylenebilir.

Yine bu gerekçeler arasında erkek çocuğa sahip olma isteğinden söz edilebilir. Zira, sanayi öncesi ekonomilerde iktisadi faaliyetlerin hakim niteliği emek yoğun özellikler taşımasıdır. Osmanlı ekonomisi dediğimiz zaman da böyle bir özellik karşımıza çıkıyor. İşte emek yoğun iktisadi faaliyetlerin sürdürülmesinde daima artı emeğe ihtiyaç vardır. Bir debbağ ustasının atölyesinde çalıştıracak erkek çocuğu yoksa mutlaka dışardan emek satın alacaktır. Manifaktür düzeyinde işletmelerin yoğun olduğu Osmanlı iktisadi hayatında işletmecilerin kazandıkları cüzi kârlarını emek satın almak suretiyle dışarıya akmasını mümkün olduğunca önleme arzuları ön plana çıkacağı tahmin edilebilir.

Böyle bir durum kuşkusuz şehir toplumlarında görülür. Ancak Osmanlı kırsalında bu temayülün daha da yoğunlaştığından söz etmek lazımdır.

Günümüz Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinde görülen çok evliliklerin taşıdığı gerekçeleri Osmanlı asırları için de pekâla düşünebiliriz.

Kayıtlarımızda iki eş sahibi Hacı Kasım mahallesi meskunlarından Hüseyin Beşe'dir. Eşlerinin ikisi de şerife yani Hz. Peygamber soyundan gelmektedir. Hüseyin Beşe'nin bir erkek çocuğu, iki kız çocuğu vardır. Çocukların üçü de küçük yaştadır. Hüseyin Beşe orta halli ticaretle uğraşan bir kişidir. Kendisi dericilik yapmaktadır. Terekesi arasında çok sayıda gön bulunmaktadır. Çok sayıda kişide alacağı vardır. Hüseyin Beşe'nin oturduğu bir evi, bir bağı bir de bineği vardır. Enterasandır Hüseyin Beşe'nin eşlerine mihir borcu dışında hiç borcu yoktur. Buradan çıkan sonuç Hüseyin Beşe'nin öz sermeye ile faaliyetlerini yürüttüğüdür.

Çocuk sayılarına baktığımızda 11 aile içerisinde 1 çocuklu 2, 2 çocuklu 3, 3 çocuklu 4, 4 çocuklu 2 aile bulunmaktadır. Oğul-kız açısından bakıldığında 1 oğlu olan 5 aile, 2 oğlu olan 4 aile bulunmaktadır. Kız çocukları açısından bakıldığında 1 kızı olan 3 aile, 2 kızı olan 3 aile, 3 kızı olan 2 aile bulunmaktadır.

Çocuk sayısı bakımından genel olarak Osmanlı ailesine bakıldığında az çocuklu aile özelliklerine sahip olduğu görülür. Bu çalışma kısmi bir çalışma olmakla beraber Kayseri'de ailelerin çocuk sayısı ile ilgili ip uçları vermektedir. Bizim 17. asıra ilişkin İstanbul ölçeğinde yaptığımız çalışmalarda da benzer özellikler görülmektedir³.

Servetin Bileşimi ve Dağılımı

Osmanlı tereke kayıtlarının önemli bir özelliği kişinin cari gelirini değil toplam serveti hakkında bilgi vermesidir. Halbuki günümüz refah seviyesi değerlendirme etüdlarinde kişinin toplam serveti yerine cari geliri baz alınmaktadır. Ancak şu husus ta oldukça belirgindir; kişinin cari gelirine direkt etki eden faktörlerden biri de stok gelir anlamında toplam servettir. Kişinin ve toplumun refahını oluşturması açısından servet-gelir ikilisi birbiriyle paralel bağıntıları bulunan iki faktördür. Servet gelire yansıdığı gibi, cari gelir de servetin önemli kaynaklarından biridir.

Sözkonusu kayıtlarda yer alan ailelerin toplam servetleri 143650 guruştur. Ailelerin servetleri arasında oluşan bir ilişki ve bağıntının varlığından söz edilemez. Onbin kuruştan yukarı servet sahibi 4 kişi, aşağısında ise 9 kişi bulunmaktadır. Servetin bileşimine bakıldığında şu tablo karşımıza çıkmaktadır.

Tablo: Genel Serveti Oluşturan Kaynaklar ve Oranı

Servet kaynağı	%	Servet kaynağı	%
Ev eşyası	5.4	Ödünç alacak	38
Giyecek	4.0	Köle-cariye	4.7
Mutfak eşyası	2	Ticari emtia	0.6
Gayri menkul	36.3	Zinet eşyası	0.2
Kitap	0.7	Silah	1.3
Nakit	0.8	At takımı	0.5
Binek hayvanı	1.4	Gıda maddesi	1
Canlı hayvan	2	Alet-edevat	0.8
		Diğer	0.3
TOPLAM		100.00	

Ailelerin sahip oldukları servet içerisinde gayr-ı menkul ile alacakların önemli bir yeri vardır. Servetin kaynakları içerisinde gayri menkul ve alacak toplam servetin %74'ünü oluşturmaktadır. Diğer önemli kaynaklar ev eşyası, giyecek ve köle-cariye üçlüsüdür.

Burada dikkati çeken bir husus ailelerin servetleri içerisinde nakit kaynağın yok denecek kadar az olmasıdır. Alacağın %38 lere ulaşması nakit kaynakların kredi amaçlı kullanıldığını gösterir. Bu durum bize 19. yüzyıl Kayseri'sinde ödünç verilebilir fonların varlığını ve geniş bir kredi kullanımının var olduğunu göstermektedir. Benzer durum iki yüz yıl öncesi için de söylenebilir. Zira, Kayseri üzerine araştırmalarından tanıdığımız Jennings, 17. yüzyılın ilk yarısında Kayseri'de kredi münasebetinin çok yaygın, fakat bu kredilerin çok düşük ve bireysel nitelikte olduğunu belirtir⁴.

Halbuki 17. yüzyıl İstanbul'unda ailelerin toplam serveti içerisinde gayrimenkul %21, nakit %36, alacak %9, ev eşyası %4, giyecek %7 idi⁵. Bu tarihlere İstanbul'daki vatandaş (askeri kesim) kaynaklarının önemli bir kısmını nakit olarak elinde tutmağı yeğlerken, Kayseri'de kredi olarak kullanılmaktadır.

³ Geniş bilgi için bkz. Said Öztürk, Askeri Kassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri (Sosyo-Ekonomik Tahlil), İstanbul 1995.

⁴ Zikreden Fethi Gedikli, Osmanlı Sirket Kültürü, XVI-XVII. Yüzyıllarda Mudârebe Uygulaması, İstanbul 1998, s. 89-90.

⁵ Said Öztürk, age, s. 145.

Ödünç ve alacak sahipleri genel itibariyle yüksek seviyede servet sahipleridir. Kredi açabilen aile sayısı altıdır. Herkes kredi ilişkilerine girmemektedir.

Kredi açılan alanlara bakıldığında 5311 guruş alacağı olan Halil Beğ Efendi'nin alacakları toplam olarak belirtilmiş, ayrıntıya girilmemiştir. 27910 guruşu alacağı olan müderris Seyyid Mehmet Zahid Efendi dört işletmeciye işletme kredisi açmıştır. Kredi kullananlar zimmi kişilerdir. 334 guruş alacağı olan Hasan b. Ali'nin alacakları esnaftan kişiler üzerinde gözükmüyor. Eskici, yasdıkçı, yapıcı, kilimci. 11036 guruş alacağı olan El-Hac Sadık b. Abdullah'ın alacakları muhtelif şahıslar üzerinde bulunuyor. Borçlu sayısı toplam 28 kişidir. Dikkati çeken husus Erkilet voyvodasında alacağı olmasıdır. Kredi kullanan şahısların tamamı müslimdir. 9107 guruş alacağı olan Hüseyin Beşe'nin de alacakları muhtelif kişilerde ve 20 guruş haric müslim kişilerde bulunuyor. Toplam 24 kişi üzerinde alacağı vardır.

Burada yine dikkati çeken husus ödünç verilebilir fonların çoğunlukla müslim kişilere açılmasıdır. Müderris Mehmet Zahid Efendi'nin dışındaki kişilerin kredi açtığı kişilerin nerde ise tamamı müslim kişilerden oluşmaktadır. Osmanlı toplumu içerisinde kredi ilişkilerindeki bu tür belirginliği daha önce 17. yüzyıl İstanbul'u için yaptığımız tahlillerde de görmüştük.

Ailelerin çoğu bir gayrimenkule sahiptir. Toplam on ailenin gayri menkulu vardır.

Servet ile sosyal statü, görev ve ünvan arasında ne tür ilişki bulunuyordu ? Eldeki veriler bu konuya açıklık getirecek bilgileri yeterince kapsamıyor. Şu varki en zengin kişi aynı zamanda ilmiye sınıfından bir müderristir. Beğ, efendi, hacı, şerife, beşe gibi sosyal statüyü kısmen belirleyen ünvanlara sahip kişilerin servet birikimleri diğerlerinden yüksek görünüyor.

Tablo: Tereke Sahipleri ve Tereke Yekunu

Tereke sahibi	Tereke Yekunu (Guruş)
Kirkor, Tacir (misafir)	60
Halil Beğ Efendi	21763
Seyyid Mehmet Zahid Efendi, müderris	80412
Mehmet b. Mehmet	447
Karabet ve Artin, misafir	66
Hasan b. Ali	3134
es-Seyyid Hüseyin	3295
Hacı Mehmet (Hac yolunda vefat)	2190
el-Hac Mehmet Seyyid	1353
El-Hac Sadık b. Abdullah	13299
Hüseyin Beşe b. Hüseyin (iki eşli karıları şerife)	12489
Mustafa b. Ali	3252
Şerife bt. Eyüb Hatun	1890
TOPLAM	143650

Giyim ve Kuşam

Orta Anadolu'nun önemli bir ticari merkezi olan Kayseri'de 19. yüzyılda giyim kuşam oldukça renkli izler taşımaktadır. Şehre Anadolu'nun muhtelif merkezlerinden mallar gelmektedir. Bir zenginlik nişanesi sayılan kürklerin muhtelif türleri giyilmektedir. Batı etkisi kendisini henüz hissettirmemektedir. Batı menşeli mallara rastlanılmıyor. Bunun iki sebebi olabilir; birincisi incelenen tarih yüzyılın birinci çeyreği olması itibariyle sanayi inkılabını daha bir kısım Avrupa ülkeleri gerçekleştirememiştir. Sanayi inkılabının öncüsü İngiltere'nin kitlevi ürünlerinin istilasının etkileri ise henüz ciddi anlamda hissedilmemektedir. İkinci bir neden Kayseri'nin kıydan uzak olmasıdır. Son zamanlarda yapılan araştırmalar batının kitlevi ürünlerinin etkilerinin en az görüldüğü sahanın kıydan uzak iç bölgeler olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu yüzyılda Kayseri'deki giyim kuşam ile 17. yüzyılda İstanbul'daki giyim kuşam arasında belirgin fark görülmemektedir. Her iki çağ ve şehirde giyilenler yerli emtia, yerli ürünler ve klasik giyim kuşamdır. İç çamaşır giyilmekte, kaput, fes gibi 19. yüzyıla has giysilere pek az rastlanılmaktadır.

Giyim kuşamdan bazıları şunlardır; aba, Maraş abası, abani, abani sırmalı haşçe, baş yemenisi, beyaz dülbend, cebe kürk, çakşır, şalvar, çuka şalvar, iç şalvarı, uçkur, depelikli fes, destar, entari, ferace, bürüncek, gömlek (miltan, nimten), nimten entari, hırka, içlik, ihram, kaput, kavuk, kebe, kuşak, naka kürk, peştamal, terlik, çorap, yağmurluk, yağmurluk kisesi, yaşmak, yemeni, yeşil cübbe.

Ev eşyasında benzer özellikler görülmektedir. Batı ürünleri ve batı modelleri görülmemektedir. Geleneksel yapı devam etmektedir. Ev eşyasından bazıları şöyledir; boğça, çarşaf, çatma yasdık, çit makad, biniş, çuka biniş, şali biniş, döşek, döşeme, Gördüs seccadesi, Karapınar seccadesi, Kırşehir seccadesi, halı, halı seccade, hamam leğeni, hasır, heybe, kapı perdesi, kilim, köşe minderi, makrama, Maraş işi orta kilim, minder, oda takımı, orta takımı, peşkir, selamlık takımı, sandık, servi sandık, şamdan, şilte, yan minderi, yasdık yüzü, yastık, yatak, yorgan.

Mutfak eşyası; bıçak, billur bardak, cezve, ibrik, dübek, el değirmeni, et satırı, fincan, fincan tepsisi, güğüm, hoşaf kasesi, hoşaf kaşığı, kahve ibrığı, kahve takımı, kaşık, mangal, şerbet güğümü, tabak, tas, tonbak takımı, tonbak, gülâbdan, buhurdan, tuç havan.

Şahsi eşya; berber takımı, çalar saat, sim saat, çubuk takımı, hamam takımı, nargile memesi, simli nargile, tarak.

Borç, vasiyet, mihr

İslam miras hukukunun bir prensibi olarak, tereke mirasçılar arasında taksim edilmeden önce borçların toplam terekeden düşülmesi gerekiyordu. Borçların tereke toplamından çıkarılarak hak sahiplerine ödenmesinde hukuki zorunluluk bulunması sebebiyle, tutulan tereke kayıtları vefat eden kişinin borçlarının müfredat kayıtlarını da vermektedir. Zaten terekelerin kassamlar tarafından taksim edilerek sicillere geçirilmesinde mirasçılar arasında bir anlaşmazlığın doğmasının, hakları korunması gereken küçük mirasçıların ve beytülmalın bulunmasının yanında tereke bırakan kişinin borçlu vefat etmiş olması dolayısıyla borçların hak sahiplerine ödenmesinin rolü bulunuyordu.

Bu gerekçe ile sicillere geçen borç kayıtları kredi işlemlerinin yoğunluğu, etnik ve cinsiyet farklılığın önemi gibi konulara açıklık

getirmektedir. İncelenen kayıtlarda bu konulara ışık tutan müderris Osman Efendizade es-Seyyid Mehmed Zahid Efendi'nin terekesidir. Toplam 14684 gurus borcun 4500 gurusu vasiyet, 10184 gurusu borçtur. Bu borçlar 7 kişiye yapılmıştır. Borçluların biri kadın, biri de gayr-ı Müslimdir.

Vasiyetler ve mihr borcu borçlar içerisinde değerlendirilmektedir. Osman Efendizade es-Seyyid Mehmed Zahid Efendi'nin 4500 gurus vasiyet borcu bulunmaktadır. Bu vasiyetin 1000 gurusu hürriyetine kavuşturduğu kölesinedir. El- Hac Sadık bin Abdullah'ın 750 gurusluk vasiyetinin 500 gurusu techiz tekfine, 250 gurusu hatim indirilmesi içindir. Mihr borçları 102, 150 ve 380 gurus arasında değişmektedir.

Kitaplar

Osmanlı Anadolu'sunda ailelerin entelektüel hayattan nasipleri neydi? Anadolu insanı ne okuyordu? Bu soruların cevabını murisin geride bıraktığı kitaplarına bakarak vereceğiz.

En başta okunan kitaplar arasında Kuran-ı Kerim geliyordu. Arapça dilbilgisi eserleri, temel fıkıh eserleri ve lügatler bulunmaktadır. Mesela Kayseri'nin Gesi köyü ahalisinden iken vefat eden Halil Beğ Efendi'nin terekesinde iki Kuran-ı Kerim dışında Beyzavi, Kurtubi, Halebi, Amentü şerhi, Molla Cami, Nahv cümlesi, Sarf cümlesi, Muhammediye, Birgivi, Ahter-i Kebir, Fenari adlı eserler görülmektedir.

Müderris Osman Efendizade es-Seyyid Mehmed Zahid Efendi ibnû'l- merhum Feyzullah Efendi'nin terekesinde Okyanus lugati, Kafi şerhi, tefsir, Eşbah, Hakâyık-ı dekâyik, Muğni'l-Lebib, Şerh-i Hısn-ı Hasâyin, İzah, Şerh-i mevâkif, Baharistan, Tuhfe şerhi görülmektedir.

Fiyatlar

Tereke kayıtları ölen kimsenin mevcut mamelekinin müfredat kayıtları olduğu için bu kayıtlarda kişinin sahip olduğu menkul ve gayri menkul emtianın isim, adet ve fiyatları görülmektedir. Bu sebeple tarihi bu kayıtlar fiyat tarihi araştırmaları için önemli bir kaynaktır. Ancak tereke kayıtlarında yer alan fiyatları hakiki pazar fiyatları gibi görmek yanlıştır. Bu fiyatlar belki de bir an önce satılarak paraya dönüştürülmesi ve hissedarlar arasında paylaşılması gereken malların fiyatları olarak değerlendirmek lazım gelir.

Şu varki bu kayıtlarda yer alan fiyatlar bütün bütün gözardı edilemez. Dönemin fiyat tarihi için en ayrıntılı analizlere bu kayıtlar ile ulaşılabilir. Dönem hakkında bir fikir verebilir.

19. yüzyılın ilk çeyreğinde Kayseri'de bazı malların fiyatları üzerinde durmak istiyoruz.

Binek hayvanlarının fiyatlarına bakıldığında muhtelif rakamlar ile karşılaşmaktadır. Tesbit edilen iki bargir fiyatları aynıdır. At fiyatları atın kır olup olmamasına bağlı olarak değişmektedir. 500 guruş değerinde olan at attır. Merkep fiyatları 25-60 guruş arasında değişmektedir. Aşağıda tabloda hayvanların cins ve birim fiyatları (guruş) görülmektedir.

Tablo: Yük Hayvanlarının Cins ve Birim Fiyatları

Cinsi	Adet	Fiyatı	Birim Fiyatı
bargir	1	100	100
bargir	1	100	100
at	1	500	500
at	1	250	250
at	1	260	260
kır tay	1	150	150
kır tay	1	200	200
tay	1	20	20
merkeb	1	25	25
merkeb	1	25	25
merkeb	1	40	40
merkeb	1	60	60
merkeb	2	50	25
merkeb	2	125	62.5

Etinden ve sütünden faydalanılan hayvanların fiyatları ise şöyledir; camus fiyatları 40-50, inek fiyatları 20-45, koyun, kuzu, keçi 8-11 guruş arasında değişmektedir. Öküz 50, palak 40 guruştur.

Tablo: Et ve Süt Hayvanlarının Cins ve Birim Fiyatları

Cinsi	Adet	Fiyatı	Birim Fiyatı (Guruş)
camus	1	40	40
camus	2	100	50
inek	1	20	20
inek	1	20	20
inek	1	35	35
inek	3	100	33.3
inek	5	225	45
koyun ve kuzu	3	25	8.3
koyun, kuzu, keçi sağmal	100	1100	11
öküz	2	100	50
palak	1	40	40

Tesbit edilen hububat cinsleri ve fiyatları ise şöyledir; arpanın müddü 25-30, buğdayın müddü 30-40, kilesi 5, çavdar kilesi 2.5, unun batmanı 2.5, müddü 40, tohumun kilesi 5 guruştur.

Tablo: Hububat Fiyatları

Cinsi	Adet	Fiyatı	Birim Fiyatı
arpa	2 müd	60	30
arpa	12 müd	300	25
buğday	25 müd	750	30
buğday	3 müd	120	40
buğday	10 keyl	50	5
çavdar	43 keyl	108	2.5
un	1 müd	40	40
un	1batman	2.5	2.5
tohum	1 kile	5	5

Sonuç

1- Kayseri ve civarının sosyo ekonomik tarihi ile ilgili araştırmalarda Tereke defterlerinin önemli bir yeri vardır. Tereke defterleri önemli açılımlar sağlayacak bir muhteva sunmaktadır. Öteden beri Kayseri'nin bir ticaret şehri olduğu bilinmekle birlikte bunun tarihe yansımalarını en iyi gösteren kaynaklardan biri de sözünü ettiğimiz Tereke defterleridir. Kayseri'de hanehalkı düzeyinde yapılacak tetkikler için en ayrıntılı bilgiler yine Tereke defterleri'nde bulunmaktadır.

2- Kayseri'de tek eşlilik hakim niteliktedir. Bu durum sadece Kayseri'ye ve 19. yüzyıla has durum değildir. Osmanlı şehir ve kırsal bölgelerinde tek eşliliğin hakim olması genel bir yapı olarak görülmektedir.

3- Ailelerin çocuk sayısı açısından durumu az çocuklu özellikler göstermesidir. Çocuk sayısı 1-4 arasında değişmektedir.

4- Kayseri'de servetin en önemli kaynağı gayri menkul servet ile şahıslara açılan kredilerdir. Kredi işlemleri yoğundur. Kredi ilişkileri daha çok Müslümanların kendi aralarında gerçekleşmektedir.

5- İlimiye mensupları nisbi olarak zengindirler.

6- Klasik giyim kuşam hakim ve iç çamaşır giyilmektedir. Batı malları henüz gözükmüyor.

7- Genel olarak her evde Kuranı Kerim bulunmaktadır. Bazı evlerde fıkıh, hadis, tefsir, lûgat ve dil kitapları bulunmaktadır.

SUMMARY

In his article, the author describes the social and economic situations of the Ottoman families from Kayseri city, in the beginning of XIX. century. He mentions the influence of the geographic position of the Kayseri city on the economic development this city. He introduces the judicial Registers of Ottoman Kadi's named "Şer'îyye Sicilleri", that he used in his article as a historical source.

The author indicates that with the aid of this historical source, we are informed about the social and economic status of the society, some demographic datum, the wealth of the people and even the numbers of farm animals like sheeps, goats, cattles etc...